

QO‘QON SHAHAR TURIZMI RIVOJLANISHIDA HUNARMANDCHILIKNING AHAMIYATI

Rasulov Hamidjon Yakubovich,

Qo‘qon universiteti, Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrası mudiri

Isroilova Ma‘rifatxon Murodjon qizi

Qo‘qon universiteti, Turizm yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Qo‘qon qadimdan hunarmandlar shahri hisoblanib keladi. Boy tarixga ega ushbu sahar turli hukmronliklar davrida sayqallanib kelgan va bu maqolada Qadimgi Qo‘qon shahri tarixi, uning kelib chiqishi, tarixiy yodgorliklari, xukmdorlar va ularning davrlarda qurilgan o‘rdalar, bizgacha yetib kelganlari, ular qanday vazifalar bajargani, nima uchun Qo‘qon Hunarmandlar shahri nomini olgani, hunarmandchilik festivaliga qanday tayyorgarliklar ko‘rilishi va buning natijasida sayyohlar oqimining ko‘payishini o‘rganadi.

Kalit so‘zlar: Hunarmandchilik, Ho‘qandi latif, Xudoyorxon, sayyohlar, o‘rda.

2019-yilda Qo‘qon shahridan "Jahon hunarmandlar shahri" maqomini olishga ariza yuborilgan edi. Ha‘yat a‘zolarining baholash hisobotlari Jahon Hunarmandlar kengashining ijroiya kengashi va kengash raisi tomonidan tasdiqlangach, Qo‘qon shahri "Jahon hunarmandlar shahri" deb belgilashga qaror qilindi. Xalqaro hunarmandchilik festivali o‘tkazilayotgan Xudoyorxon saroy maydoni Qo‘qon shahriga Jahon hunarmandlar kengashining yog‘och o‘ymakorligi bo‘yicha "Jahon hunarmandlar shahri" maqomi beruvchi sertifikat Qo‘qon shahri hokimi Ma‘rufjon Usmonovga Hunarmandlar kengashining Osiyo-Tinch okeani mintaqasi bo‘yicha prezidenti Gada Kaddumi taqdim etdi. Shundan boshlanib Qo‘qon shahri-Hunarmandlar shahri deya atala boshladi. 1-hunarmandchilik festivali 2019-yilning 10-15-sentyabr kunlari bo‘lib o‘tdi. 5 kun davom etgan mazkur festivalda 80 ga yaqin mamlakatdan 180 nafar saralangan hunarmandlar ishtirok etdi. Respublikamiz bo‘yicha ham 1000 ga yaqin hunarmandlar festivalda ishtirok etdi. Bu esa o‘z navbatida shaharda turizmning rivojlanishiga olib keladi. Dastavval, Hunarmandlar shahrining tarixi bilan tanishib chiqsak.

Hozirda rasman "Qo‘qon" deb atalsa-da manbalarda "Xo‘qand" hamda "Xo‘qandi Lafit" shaklida qalamga olib kelingan. Shahar nomining kelib chiqishi bo‘yicha turli talqinlar aytilgan. Bu talqinlar ichida eng mo‘tabari, tan olingani quydagichadir: qadimgi turkiy tilda "Xo"- shamol, "kandt, kent"- shahar ma‘nosini beradi, binobarin "Xo‘qand" shamol shahri deganidir. Shahar iqlimi tahlili natijalaridan ma‘lum bo‘lishicha, shaharda bir yilda o‘rta hisobda 240 kun turli tezlikda shamol esib turadi. Shaharning iqlimi mo‘tadil, suvi totli va pokiza, havosi yugurik, aholisi imon-e‘tiqodli, odobli, xushmuomala, nozikta‘b, hozirjavob, mehmondo‘st, she‘riyatga moyil, ko‘cha va maydonlar orasta bo‘lganligi tufayli "Latif" ta‘rifini olgan yagona shahardir. Shaharning vujudga kelish sanasi bo‘yicha hozircha bir to‘xtamga kelingani yo‘q. Qadimgi Xitoy manbalarida o‘rganish asosida chiqarilgan xulosaga ko‘ra shahar millodan avvalgi 2-asrda ham mavjud bo‘lgan. Mustaqillik yillari aniqrog‘i 2009-2011-yillarda O‘zbekiston Fankar Akademiyasi Arxeologiya institutining Qo‘qon arxeologik ekspiditsiyasi tomonidan olib borilgan qazuv ishlari asnosida shahar zamini qatlama-qatlam o‘rganildi. O‘rganishlar natijasida bu yerda sopol idishlar, uy-

ro‘zg‘or buyumlari, qurollar va shaharning qadimgi qoldiqlari topildi. Mutaxassislar ularni tadqiq qilib, shahar taxminan millodan avvali 1-asrda vujudga kelgan degan xulosaga keldilar.

Qo‘qon shahri 8-13-asrlarda Arab xalifaligi, so‘ngra tohiriylar, somoniylar, qoraxoniylar, xorazimshohlar davlati tarkibida bo‘ldi. 1222-yili shahar Chingizxon qo‘shini tomonidan yakson qilindi. Temuriylar davriga kelib Qo‘qon yana tiklandi. 16-asr boshlarida shahar Shayboniylar davlatiga, 17-asr oxirlarida Ashtarxoniylar hukronligi ostida bo‘ldi. Buxoro xonligining zaiflashuvidan foydalangan ming urug‘i yo‘lboshchisi Shoxruhbiy poytaxt Qo‘qon shahri bo‘lgan Qo‘qon xonligiga asos soldi. Qo‘qon xonligi 1709-yildan 1876-yilgacha hukm surgan. Qo‘qon xonligi davrida jami 7 ta o‘rda qurilgan bo‘lib, ulardan faqat Xudoyorxon saroyi bizgacha yetib kelgan. Birinchi saroy Qo‘qon xonligining asoschisi Shohruxbiy tomonidan 1709-1710-yillarda shaharning Ko‘k To‘nli Ota mavzeyida Eski qo‘rg‘on deb atalgan qadimiy qal‘a o‘rnida qurilgan. Shohruxbiy 1721-yilgacha ya‘ni, vafotiga qadar shu saroydan davlatni boshqardi. O‘sha yili taxtga Shohruxbiyning katta o‘g‘li Abdurahimbiy o‘tiradi. 1723-yili Abdurahimbiy ham o‘ziga yangi saroy qurdiradi. O‘rdaga xalq "Qal‘ayi Raimbiy" degan nom beradi. U vafot etgach taxtga ukasi Abdukarimbiy o‘tiradi. Abdukarimbiy ma‘lum vaqt shu o‘rdada yashaydi, keyinchalik bu saroy sarbozxona (askarlar yashovchi va mashq qiluvchi joy) ga aylantiriladi. Abdukarimbiy 1740-yilda o‘ziga yangi saroy qurdiradi. Bu xonlik tarixidagi 3-saroy edi, bu saroy Eski O‘rda nomini oldi. Bu saroyning atrofi qal‘a bilan o‘rab olindi. Bu qal‘aning 5 ta darvozasi bo‘lgan. Xonlik tarixida eng ko‘p hukmronlik qilgan Norbo‘tabiy dastlab "Eski O‘rda"da yashaydi. Keyinchalik 1767-yilda Qo‘qonsoyning chap sohilida o‘ziga yangi saroy qurdiradi. Bu saroy ortiqcha bezaklardan holi, oddiygina bo‘lgan. Xonlik tarixidagi 5-saroy Norbo‘tabiyning kichik o‘g‘li Amir Umarxon tomonidan 1812-yil bunyod qilingan. Saroyning chiroyliligi va zar bilan bezatilganligi uchun xalq tilida "Zarrinsaroy" nomini oladi. 1842-yilda Buxoro-Qo‘qon urushida bu saroy Buxoro amiri Nasrulloxon tomonidan vayron etilgan. Xonlik tarixidagi 6-saroy Umarxonning o‘g‘li Muhammad Alixon tomonidan 1825-1827-yillarda Chorsu maydoning sharq tomonida bunyod etilgan. Xalq tilida bu saroy- "Jahon oro" nomini oladi. Bu saroy oldida har kuni 3-4 ming askar mashq qilgan. Bu saroy dastlabki beshta saroyga nisbatan uzoqroq saqlangan. Xonlik davridan hozirgi kungacha yetib kelgan yagona saroy bu Xudoyorxon saroyi hisoblanadi. Bu Qo‘qon xonligida qurilgan oxirgi 7-saroy. Bu saroy hukmdor Xudoyorxon farmoni bilan 1865-1870- yillar oralig‘ida qurib bitkizilgan. Bu saroy to‘rt qismga bo‘lingan:

1. Tashi saroy.
2. O‘rta saroy.
3. Ichki saroy.
4. Bog‘.

Hozirgi kunda faqat ichki saroygina saqlanib qolgan bo‘lib, xonalar soni 114 tani tashkil qilgan, bundan maqsad Qur‘oni Karimdagi 114 ta surani ifodalash bo‘lgan. Qurilgan 7 ta saroyning barchasi Qo‘qon shahrida joylashgan, ammo urushlar va boshqa sabablar tufayli, faqatgina Xudoyorxon saroyi bizgacha yetib kelgan. Yuqorida aytganimdek, aynan "Hunarmandchilik festivali" ham Xudoyorxon O‘rdasida bo‘lib o‘tgan. 2023-yilning 21-23 sentyabr kunlari Qo‘qon shahrida II "Xalqaro hunarmandchilik festivali" bo‘lib o‘tdi.

Xalqaro miqyosdagi mazkur tadbirning Qo‘qon shahrida o‘tkazilayotgani bejiz emas. Chunki ushbu shahar qadim-qadimdan hunarmandchilik rivojlangan madaniy markazlardan biri bo‘lib kelgan. Bu yerda hunarmandchilik va xalq amaliy san‘atining turli yo‘nalishlari yuksak darajada taraqqiy etgan. Ustoz-shogird an‘analari, hunarmandlarning oilaviy sulolalari uning sir-asrorlarini ajdodlardan avlodlarga yetkazib kelmoqda.

Bugungi kunda ham Qo‘qon shahrida hunarmandchilik an‘analari izchil rivolanmoqda. Xususan, yog‘och o‘ymakorligi, qog‘ozgarlik, chilangarlik, zargarlik kabi hunarmandchilikning ko‘plab turlari ravnaq topmoqda. Aytish lozimki, 2019-yilda Birinchi “Xalqaro hunarmandchilik festivali”da 78 ta mamlakatdan 570 nafar ishtirokchi, yurtimizning 14 ta hududidan esa 1 ming 200 nafar mahalliy hunarmandlar ishtirok etgan. Shu bilan birga, bir milliondan ortiq tashrif buyuruvchi va xorijiy sayyohlar kelgan.

Ushbu nufuzli tadbirning o‘tkazilishi natijalariga ko‘ra Qo‘qon shahriga sayyohlar oqimi 10 barobarga, hunarmandlar soni 3,5 barobarga, mehmonxonalar 2,5 barobarga oshdi. Jahon hunarmandchilik kengashining 2019 yil 23 iyuldagi qaroriga ko‘ra, Qo‘qon shahriga yog‘och o‘ymakorligi bo‘yicha Hunarmandchilik shahri maqomi berilgan.

Xalqaro tashkilotning bunday e‘tirofi yurtimizda hunarmandchilik qadimdan boy an‘analar asosida rivojlanib kelayotganini ko‘rsatadi. 2020 yilda Butunjahon Hunarmandlar kengashi – Osiyo va Tinch Okeani mintaqasining 2021-2024 yillar Prezidentligi O‘zbekistonga topshirildi. Ushbu xalqaro tashkilotning Osiyo va Tinch Okeani mintaqasi bo‘yicha ofisini O‘zbekistonga olib kelish va nufuzli tadbirlarni yurtimizda o‘tkazish mamlakatimizda hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va mavqeini oshirishga xizmat qilmoqda.

II “Xalqaro hunarmandchilik festivali”da 70 ta davlatdan 200 nafar xorijiy ishtirokchi qatnashadi. Shuningdek, mamlakatimizning 14 hududidan 100 nafar kulol ishtiroki ko‘zda tutilgan. Festival doirasida bir qator tadbirlar, festival ishtirokchilarining tantanali yurishlari, mahalliy va xorijiy hunarmandlarning mahsulotlari ko‘rgazma-savdosi, ilmiy-amaliy konferensiya, festivalni o‘tkazish va yakunlari bo‘yicha matbuot anjumanlari, moda haftaligi, xalq sayllari, qo‘g‘irchoqbozlik va dorbozlar tomoshalari, viloyatlar folklor jamoalari va madaniyat boshqarmalari konsert dasturlari, osh tanlovlari, mahalliy va xorijiy hunarmandlarning mahorat darslari, zamonaviy o‘zbek milliy hunarmandchiligi va amaliy san‘ati va hunarmandlar ijodiga bag‘ishlangan kitob-albomi taqdimoti, kulolchilik mahsulotlari ko‘rgazma savdosi, mohir kulollar shahri Rishton hamda Furqat tumani bo‘ylab sayohat o‘tkaziladi.

Bugungi kunda Qo‘qon shahrida Xalqaro hunarmandchilik festivalini yuqori saviyada o‘tkazish uchun puxta tayyorgarlik ko‘rilmoqda. Jumladan, xorijiy mehmonlar va festival ishtirokchilari tashrif buyurishi ko‘zda tutilgan tarixiy obidalar, Qo‘qon milliy hunarmandchiligi namoyandalarining uy ustaxonalari, madaniy dam olish maskani festival ishtirokchilari va mehmonlar tashrifi uchun tayyorlanmoqda. Festival tadbirlarini har tomonlama puxta va badiiy jihatdan betakror usulda tayyorlash uchun yuksak professional mahorat va tajribaga ega bo‘lgan ssenarist va rejissyorlar, yozuvchi va shoirlar, usta-hunarmandlar, sahna rassomlari, iste‘dodli yosh san‘atkorlar jalb etilgan.

Xulosa

Qo‘qon shahrida Xudoyorxon o‘rdasi singari ko‘plab saroylar mavjud bo‘lgan, afsuski ular bizgacha yetib kelmagan. Bizgacha yetib kelgan Xudoyorxon o‘rdasi esa nafaqat turizm balki hunarmandchilik uchun ham muhim o‘rin kasb etmoqda. Qo‘qon shahri “Hunarmandlar shahri” nomini olishi turizm uchun ijobiy natija ko‘rsatdi. Har ikki yilda o‘tkaziladigan ushbu anjumanda sayyoh va hunarmandlarni kutib olish uchun puxta tayyorgarlik bo‘ladi, bu esa shaharda turizmning rivoji uchun turtki bo‘layapti va ko‘plab davlatlardan sayyohlarni o‘ziga jalb qilayapti.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Шоҳрузбек Равшан Ўғли Рузиев, Ҳамиджон Якубович Расулов, & Аббосхон Алиевич Юсупов (2022). ОЦЕНКА ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. Academic research in educational sciences, 3 (2), 617-629.
2. Hamidjon Rasulov, & Noila Musurmonqulova. (2024). TURIZM RIVOJLANISHIDA “YANGI O‘ZBEKISTON” YOSHLARINING TUTGAN O‘RNI. Ta’lim Innovatsiyasi Va Integratsiyasi, 12(2), 190–195. Retrieved from <http://web-journal.ru/index.php/ilmiy/article/view/2811>
3. Umarov, O. (2023). O ‘ZBEK TURIZMNING IQTISODIYOTDA TUTGAN O ‘RNI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 234-236.
4. Umarov, O. (2023). MADANIY MEROS TURIZMI: ASOSIY TENDENSIYALAR, RIVOJLANISH VA MUAMMOLAR (O‘ZBEKISTON VA TURKIYA MISOLIDA). QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 8, 78-80.
5. Muhammad Yahyoxon Xo'qandiy. - Xo'qandi Latif manbayi. - T:"Movarounnahr". 2018. 12-19- betlar.
6. Muhammad Yahyoxon Ho'qandiy. - Xudoyorxon O'rdasi. - T:"Namangan". 2016. 6-50-betlar.
7. Q.Usmonov, M. Sodiqov, S.Burxonova —O‘zbekiston tarixi||, 2016
8. Vohidov Sh.X. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Qo‘qon xonligida tarixnavislikning rivojlanishi:- T.: 1998. – 71-b.
9. Umarov Sh. Xudoyorxon avlodari tarixi. T.: Yangi asr avlodi, 2016.
10. Bobobekov Haydarbek Nazirbekovich. –Qo‘qon tarixi. –T:“FAN”. 1996.
11. Mamurjonovich, U. T. (2023). JAHON IQTISODIYOTIDA YANGI INDUSTRIAL DAVLATLARNING TUTGAN O'RNI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 344-345.
12. Umarov Toxirjon Mamurjonovich. (2024). ERKIN IQTISODIY ZONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATIGA INNOVATSIYALAR VA INVESTITSİYALARNI RAG‘BATLANTIRISHDA KLASSTER YONDASHUVINING O‘RNI. INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES, 1(1), 156–167. Retrieved from <https://universalconference.us/universalconference/index.php/ICNSHS/article/view/277>
13. Rajabov Q. Haydarov M. –Turkiston tarixi. –T:“Universitet”. 2002.
14. Otto, M., & Thornton, J. (2023). JAHON IQTISODIYOTI VA XALQARO MUNOSABATLAR. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 216-219.